

Kje boš zarisal črto? Tabuji v sodobni medicini

Blaž Podgoršek in Gregor Lakner

Beseda za uvod

Štirje jasni robovi omejujejo pisarniški list papirja, vendar si upamo nanj napisati *družba*. Danes je medicina sposobna pravih čudežev in je več kot očitno močno posegla in se prepletla s samo družbo. Ampak kje so njene meje? Uspelo ji je podaljšati življenjsko dobo za desetletja, popolnoma preoblikovati videz ali/in spol posameznika, izvesti umetno oploditev, presaditev organov ... Soočeni s temi temami se nehote znajdemo pred vprašanji: »Kdo sem in kdo si ti ter kje se skriva resnica?«

Kje boš torej zarisal jasno mejo na ta list papirja?

Z medicino do spremembe spola

Ime, priimek, starost, spol ..., značilnosti, s katerimi se ljudje identificiramo. Če na vprašanja v zvezi z našo identiteto ne znamo odgovoriti ali pa so naši odgovori v navzkrižju s predvidevanji spraševalca, naletimo na veliko začudenje oziroma neodobranje. Spol je ena izmed osnovnih značilnosti vsakega posameznika in ima pomembno vlogo, saj nam omogoča razmnoževanje oziroma ohranjanje vrste, ki ostaja glavni cilj vsakega živega bitja in se še vedno skriva tudi v človekovi podzavesti.

Na težave naletimo, ko želimo spol opredeliti. To ni le počutje oziroma miselnost, ni le vedenje, oblačenje, prav tako ne gre le za kromosome ali primarne in sekundarne znake. Kaj sploh je moški in kaj ženski spol? To je vprašanje, s katerim se družba nerada sreča, zato zavrača vse, kar je neznano in drugačno, ker pomeni dvom in nekaj neznanega, pred čemer nas je lahko le strah. V zgodovini se je pogled na spremem-

be spola in spol na sploh precej spremenil. Nekoč so pohabljenec predstavljali vir začudenja in posmeha v potujočih cirkusih. Na vrhuncu baroka je družba bolj kot kdaj koli prej hrepenela po visokih glasovih kastriranih dečkov na odrih, kjer niso bile zaželene ženske. In tako spodbujala prikrite ideje o spremembi spola. Po koncu baroka pa so kastrati zamrli in z njimi tudi kakršno koli odobranje sprememb spola.¹ Z razcvetom lepotne kirurgije v 20. stoletju in demokracije so se razvila tudi svobodomiseln gibanja in posamezniki, ki so ponovno preizkušali meje družbenega odobranja in jih tudi uspeli premakniti.

Danes vsi vemo za uspešne spremembe oprsja, spolovil, transvestite, hormonske terapije ... Vendar to ne pomeni popolnega odobranja. Kot nekdaj imamo predstavniki družbe zelo različna mišljenja, od sovražstva do podpiranja.

Dober primer, kakšno začudenje lahko povzročimo s spolno identiteto, je gospod Thomas Beatie. Rodil se je kot ženska, s hormonsko terapijo in nekaj lepotnimi posegi spremenil spol v moškega, razen spolnih organov, zaradi česar je še vedno lahko zanosil, kar je tudi storil. Slike nosečega Thomasa so seveda močno šokirale celotno javnost.²

Kakšno vlogo pa ima tukaj medicina? Ali sme posegati v identiteto posameznika - njegov spol? Največje vprašanje je, ali je že-

¹ Rozman Tatjana, 2010: *Pojoci kastrati – (zlo)rabljeno telo na odru. Celje.*

² http://www.huffingtonpost.com/2008/06/08/pregnant-man-4-weeks-untill_n_105941.html (30. 6. 2013).

Thomas Beatie. Vir: http://www.buffingtonpost.com/2008/03/31/pregnant-man-new-photos-r_n_94250.html

lja po spremembi spola psihična motnja ali svobodna odločitev vsakega posameznika. Menim, da se sodobna družba nagiba bolj k slednjemu. Kakšne posledice bo to imelo, pa nam bo pokazal čas.

Plastična kirurgija služi tudi drugačnim namenom

Plastična kirurgija je sposobna pomagati nekomu spremeniti spol, hkrati pa obsega široko področje, ki se ukvarja s popravitvijo ali rekonstrukcijo oblike in funkcije. Kljub temu, da je najbolj poznana veja plastične kirurgije kozmetična, večina plastičnih operacij ni kozmetičnih.³

Pacientka, ki so ji zaradi raka na prsni morali odrezati levo dojko, bo zagotovo vesela novega vsadka in povrnjene estetike. Otrok bo vesel, ker bo po eksploziji petarde v roki še zmeraj lahko vsaj pisal. Gospod, ki je strmoglavil z letalom, je nadvse hvaležen, ker so mu plastični kirurgi s presaditvijo

kože rešili življenje. Vse to so primeri, kjer tako posamezniki kot tudi družba dobro sprejemajo vidnejše plastične operacije.

Pri kozmetični kirurgiji pa so mnenja različna. Liposukcije, botox, spremembe nosu, manjšanje vek, večanje prsi, povečevanje ustnic, »face lifting« ... Možnosti je ogromno. Na spletu najdemo neomejeno število ponudnikov storitev za visoke vsote, medtem ko se plastični kirurgi na kliničnih centrih borijo dneve in noči za življenja ljudi. Za svoje delo ne prejemajo tako visokih denarnih plačil, celo hvaležnosti pogosto ne morejo pričakovati.

Pri vidnejših plastičnih operacijah se tako kot pri spremembi spola srečamo z isto težavo - spremembo lastnega jaza. Nekateri zaradi lepote, drugi zaradi poklicne uspešnosti. Razlogov je ogromno. Kdo resnično potrebuje spremembo, kdo pa si samo izmišljuje? Kaj je sploh lepota in kdo ima pravico reči, to je lepo in to ni? Ali smo resnično postali sužnji idealov, ki nam jih postavlja družba sama in zaradi katere smo pripravljeni prodati celo sebe?

Medicina pomaga ustvariti družino

Kako lahko medicina pomaga pri ustvarjanju družine – pri nastanku novega življenja? Neplodnost je razblinila sanje mnogih parov o idealni družini na obrobju mesta z eno pridno punčko in inteligentnim fantkom. Vendar tudi na to je medicina kmalu znala odgovoriti. Nekaterim staršem ni potrebno, da otroka posvojijo. Zdravniki odkrijejo vzrok za neplodnost in če je možno, ponudijo način zdravljenja oziroma metodo, kako zaobiti težavo.

Ta rešitev je pogosto umetna oploditev. Ta je sodobna iznajdba, katere nedokumentirani začetki segajo nazaj vse do 14. stoletja. Že takrat so Arabci oplojevali svoje kobile s spermo konj svojih sovražnikov.⁴

³ http://en.wikipedia.org/wiki/Plastic_surgery (30. 6. 2013).

⁴ <https://www.asas.org/docs/publications/footehist.pdf?sforsn=0> (27. 6. 2013).

Družba v današnjih dneh si še vedno ni enotna, kako se opredeliti do tako delikatne teme. Umetna oploditev je pravo nasprotje verskega nauka krščanstva. Otrok je spočet iz ljubezni, medsebojnega spoštovanja, ne pa »iz epruvete«. Prve umetne oploditve zato javno niso bile najbolje sprejete. Miselnost pa se je kljub vsemu sčasoma spremenila in danes se vse več parov odloča, da bodo poskusili z zanositvijo tudi na ta način.

Umetna oploditev lahko poteka na več načinov. V žensko vagino ali jajcevod se lahko vbrizga sperma partnerja ali darovalca, lahko pa tudi že sama zdravila ali kirurški poseg rešijo težavo. Kadar slišimo besedno zvezo umetna oploditev, najpogosteje pomislimo na otroka, spočetega v tekočem mediju pod strogim nadzorom v laboratoriju.

Postopek je omogočil, da med nami korakajo ljudje, ki drugače sploh ne bi obstajali. Vendar, če se postavimo malo nazaj in na stvar pogledamo z distance ter z dejstvom, da je življenje prav poseben čudež, opazimo težavo. Seveda, genetski material se še zmeraj neodvisno razporeja v posamezne spolne celice, kaj pa je s tistim malim odstotkom okvarjenih semenčic ali jajčec, ki bi jim uspelo zrasti v novo bitje? Ali s selekcijo čim boljših spolnih celic ne odvzemamo majhen delež možnosti, da bi se rodil »čisto poseben« otrok? Zakaj bi si pa nekdo želel naložiti takšno težko nalogo, kot je otrok s posebnimi potrebami? Vprašajte starše, ki živijo prav za te svojevrstne čudeže in jih ljubijo ravno take. Medicina se vedno bori za zdravje in dobrobit ljudi. Vendar, ali smemo vsako odstopanje od normalnega, ki ga tako ne znamo korektno opredeliti, resnično imeti za bolezen?

Posvojitve – alternativa medicinski pomoči pri ustvarjanju družine

Za starše, pri katerih medicinske metode ne uspejo, obstajajo tudi druge poti do otroka. Vsi poznamo prizore iz filmov, ko zvonec sredi noči prikljče družino k vratom, na pragu pa zagledajo dojenčka v košari. No-

va družina reši malega nebogljenčka in ga v celoti sprejme za svojega.

»Slog« posvajanja se je v zgodovini precej spreminjal. V antičnih časih so posvajali, da bi si okrepili svoj politični status oziroma moč. Mnogi zakoni sledečih obdobij, kot je angleško splošno pravo (The English Common Law), pa posvojitve prepoveduje, ker so v neskladju z osnovnim pravilom o rodovnem dedovanju. Ker premožnejše družine tako niso več posvajale, je vlogo v zgodovini prevzela Cerkev. Ta je začela z ustanavljanjem ustanov, ki so bile namenjene zapuščenim otrokom, kar poznamo še danes. V Ameriki je prišlo do tako velikega povečanja števila otrok v urbanih naseljih, da so otroke selili v vlaki v ruralna območja in jih tam posvajali ali oddajali kot delovno silo. Na prehodu v drugo polovico 20. stoletja pa je posvojitve postala ponovno moderna, vendar so družine skušale to na vsak način zakriti. V šestdesetih in sedemdesetih letih so posvojitve ponovno upadle zaradi padca nosečnosti ob odkritju kontracepcijskih tabletk.⁵

Danes, ko neplodnost postaja velik problem, s katerim se sooča sodobna medicina, se veliko parov odloči, da bodo otroka raje posvojili. Posvojitve so precej strogo regulirane in večina otrok najde zelo lepo novo okolje. Prepogosto pa posvojitve pomeni le moderni dogodek, namenjen slavi, občudovanju, medijski pozornosti, vprašljivi dobrotelnosti ... To pa nekako spominja ravno na sebični antični koncept.

V 21. stoletju nam posvajanje otrok, kot kaže, res narekujejo filmske zvezde. Aktualno je postalo meddržavno posvajanje. Tako lahko »bogati« posameznik posvoji otroka iz revne države in ga tako reši bede ter pripelje v nov svet, poln dobrot. Večina družbe to sprejema kot vzorno in dobro dejanje in ga močno podpira. Vprašanje pa je, ali s tem dejanjem resnično otroku ponudimo novo

⁵ <http://en.wikipedia.org/wiki/Adoption> (30. 6. 2013).

prihodnost ali pa mu le vzamemo njegovo in vsilimo svojo. Mnoge matere na robu preživetja so primorane oddati ali celo prodati svojega otroka.

Legenda o Romulu in Remu ter njuni volčji materi ali bolj moderen primer ukrajinske deklice, ki je otroštvo preživljala med psi, sta skrajna primera, ob katerih se moramo vprašati, kaj otrok resnično potrebuje za odraščanje: slavo, bogastvo, absolutno skrb staršev, medijsko pozornost ali pa morda ljubezen, prijateljstvo, zdravo mero svobode, vzoren zgled ...

Mali otrok v velikem svetu. Foto: Blaž Podgoršek.

Transplantacija – podarjeno življenje

Vsi ljudje, od zelo mladih do zelo starih, lahko potrebujejo presaditev, transplantacijo. Ta možnost, ki jo omogoča sodobna medicina, rešuje, življenja, je dejstvo. Pacient je presrečen, ko mu najdejo pravega darovalca organa in se znajde pred rešitvijo problema vsakdanje dialize ali nevarnosti odpovedi srca. Za organ je moral morda nekdo umre-

ti, vendar je z darovanjem organov storil še zadnje plemenito dejanje in nekdo lahko ponovno zaživi zaradi tega.

Nadzor nad kompleksnimi postopki je zelo strog, saj je družba zaradi raznih škandalov močno pritisnila na zdravstvo. Kljub vsemu pa človeka zmrazi, ko prebira članke ali pa se zazre v slike, ki pričajo o še vedno prisotnih nezakonitih presaditvah, kjer je bil organ prodan ali pa celo nasilno odvzet.⁶ Prav je, da družba pritiska in posredno izboljšuje moralnost in korektnost presaditev. Vendar dokler se ljudje ne bomo zavedali, da je darovanje organov plemenito dejanje, ki bi ga lahko storil vsak, ostaja veliko pomanjkanje in povpraševanje po organih. Potisnjeni ob rob pa se mnogi odločijo za nakup organa iz neznanih rok, da bi tako rešili svoje življenje ali pa življenje svojih bližnjih, saj takšno egoistično vedenje leži v človeški naravi in se ji le redki zoperstavijo. Zato bi se morda, namesto da se pritožujemo nad domnevno nekorektnostjo organizacij za presaditev po svetu, raje odločili in podpisali, da lahko po naši smrti odvzamejo naše organe.

Ljudje nismo bogovi. Ni nam dano, da bi vse vedeli, videli, razumeli. Naš cilj nikakor ne sme biti postaviti sebe v središče in iz tega središča vesolja opazovati, nadzirati, odločati in ocenjevati. Cilj znanosti kot take je postaviti logičen temelj jasnih dokazov in iz tega sledečih rezultatov, ki bodo služili skupnemu dobremu. Človek pa mora biti tisti, ki te sprejme ali pa zavrne in se na podlagi svojih dosedanjih izkušenj, inteligence kot take in morale odloči, kako bo to močno orodje uporabil. Kaj je morala in kaj inteligenca, pa je pa stvar drugega članka.

Pričujoče besedilo je bilo preoblikovano iz seminarske naloge, ki sva jo avtorja napisala pri predmetu zgodovine medicine pod mentorstvom prof. dr. Zvonke Zupanič Slavec, dr. med.

6 <http://www.dailymail.co.uk/health/article-2150932/An-organ-sold-hour-WHO-warns-Brutal-black-market-rise-thanks-diseases-affluence.html> (27. 6. 2013)

Literatura:

Rozman Tatjana, 2010: *Pojočni kastrati – (zlo)rabljeno telo na odru. Celje.*

http://www.huffingtonpost.com/2008/06/08/pregnant-man-4-weeks-unti_n_105941.html (30. 6. 2013).

http://en.wikipedia.org/wiki/Plastic_surgery (30. 6. 2013).

<https://www.asas.org/docs/publications/footehist.pdf?sfvrsn=0> (27. 6. 2013).

<http://en.wikipedia.org/wiki/Adoption> (30. 6. 2013).

<http://www.dailymail.co.uk/health/article-2150932/An-organ-sold-hour-WHO-warns-Brutal-black-market-rise-thanks-diseases-affluence.html> (27. 6. 2013).

Blaž Podgoršek se je rodil aprila leta 1993 v Celju. Osnovno šolo je dokončal v Štorah, srednjo šolo pa na I. gimnaziji v Celju. Trenutno je študent drugega letnika splošne medicine na Medicinski fakulteti v Ljubljani. Ljubiteljsko se ukvarja z digitalno in analogno fotografijo. S tem namenom pogosto potuje. Rad ima živali in občasno tudi gorsko kolesari. Bere knjige. Izziv mu je tudi učenje tujih jezikov, med drugimi japonsščine. V prostih trenutkih se posveča tudi učenju igranja na klavir. Posebno zadovoljstvo so mu priložnosti, ko lahko komu pomaga. V zadnjih letih svoj prosti čas namenja tudi filozofiji.

Gregor Lakner se je rodil novembra leta 1993 v Celju. Osnovno šolo je dokončal v Šmarju pri Jelšah, srednjo šolo pa v Celju na I. gimnaziji v Celju. Trenutno je študent drugega letnika Medicinske fakultete v Ljubljani. Rad se ukvarja s športom, zelo rad pa prisluhne tudi dobri glasbi.

Razstava podvodne fotografije Tihomirja Makovca v Mestni knjižnici Izola • Študijski krožek

Razstava podvodne fotografije Tihomirja Makovca v Mestni knjižnici Izola in predstavitev ekoloških raziskav v akvatoriju Luke Koper v mesecu oktobru leta 2013

Vlado Bernetič in Špela Pahor

Razstava podvodne fotografije Tihomirja Makovca in njegovo predavanje na to temo smo v Mestni knjižnici Izola organizirali v okviru študijskega krožka *Svet v dlaneh – skozi druge kulture spoznavamo sebe*. Študijski krožki so neformalna oblika izobraževanja

odraslih, ki jo podpira Andragoški center Slovenije in jo v Mestni knjižnici Izola izvajamo že vrsto let. Ta oblika izobraževanja odraslih izvira iz Švedske, kjer imajo že skoraj stoletno tradicijo študijskih krožkov, ki se jih udeleži skoraj vsak tretji od-